

Tekst 1

Michaël Zeeman, publicist en presentator van een literair tv-programma, heeft herhaaldelijk zijn mening gegeven over de tendens tot nivellering op het gebied van cultuur en educatie. In het essay 'De verkwanseling van het gelijkheidsideaal' (De Groene Amsterdammer, 6 juli 2002) schrijft Pieter van Os dat het gelijkheidsstreven in Nederland de laatste jaren minder sterk aanwezig is dan intellectuelen zoals Zeeman denken. Van Os ziet dit gelijkheidsideaal als een belangrijke verworvenheid van de westerse cultuur. Onderstaande tekst is een bewerking van Zeemans reactie op het artikel van Van Os.

Als alles hetzelfde is, doet niets er meer toe

- 1 Er zijn tal van lijstjes met nobele beginsel-
verklaringen waar een mens blindelings zijn
handtekening onder kan zetten. Daar hoeft je niet
idealistisch voor te zijn of romantisch, niet
5 enthousiast en niet naïef, je hoeft er zelfs niet links
voor te zijn of intellectueel en al helemaal geen
'linkse intellectueel'. Een beginselverklaring van
dat type is "Vrijheid, gelijkheid, en broederschap",
het programma van de Franse Revolutie: mee eens,
10 zeker zolang je niet hoeft uit te leggen wat je
ermee bedoelt. Maar wat zegt instemmen met
'vrijheid, gelijkheid en broederschap' als niet
nader wordt aangegeven wat die begrippen
betekenen en hoe ze zich onderling verhouden?
- 2 15 Zodra je de vraag naar de verhouding tussen die
drie stelt, blijkt er iets te wrikken: wie bijvoorbeeld
broederschap zou nastreven, zou zich genoodzaakt
zien het gangbare vrijheidsideaal in te perken.
Broederschap brengt verplichtingen met zich mee
20 en dat is nu precies wat de vrijheidsnastrevers niet
willen. En wie op vrijheid uit is, kan zich even niet
alles gelegen laten liggen aan gelijkheid, want
gelijkheid vereist van sommigen meer opofferings-
gezindheid dan van anderen. Wie voor alle drie
25 tekent, tekent voor een probleem. Maar ook wie
zich sterk maakt voor het gelijkheidsideaal alleen,
komt in moeilijkheden.
- 3 Ons maatschappelijk en politiek gelijkheids-
begrip heeft in de eerste plaats betrekking op
30 gelijkwaardigheid. In de rechtszaal bijvoorbeeld
passen we algemene rechtsregels toe, maar wegen
we individuele omstandigheden. Strikt gelijke
behandeling zou de rechtspraak tot een administra-
tieve aangelegenheid maken: gelijke vergrijpen,
35 gelijke sancties. Omdat mensen voor de rechter
gelijkwaardig zijn, houdt deze juist rekening met
verschillen in onder meer de omstandigheden.
Gelijkwaardig is niet hetzelfde als gelijk.
- 4 In het Nederland van de jaren zestig streefde
40 men naar emancipatie en individualisering. In de
jaren daarna is het gelijkheidsideaal allengs uit-
gegroeid tot een ideaal van gelijkstelling; de
verschillen tussen mensen en vooral de verschillen
tussen allerlei uitingen van kunst en cultuur
45 werden niet langer onderkend. De culturele
component van het gelijkheidsideaal is immers het
streven naar gelijkstelling van alle uitingen en
instrumenten van cultuur, of het nu om de media,
het onderwijs of de instituties van de kunst gaat,
50 om het nieuws, het lespakket of de literatuur.
- 5 Deze opvatting is het duidelijkst verwoord door
de spraakmakende socioloog Pierre Bourdieu en
zijn Nederlandse vertegenwoordiger, hoogleraar
Abram de Swaan. Smaak en schoonheid, waarde en
55 interesse staan niet op zichzelf, maar zijn
producten van maatschappelijke ontwikkelingen.
Het is iemands maatschappelijke klasse die uit-
maakt wat hij mooi of lelijk, belangrijk of onbe-
langrijk vindt. En het is natuurlijk de heersende
60 klasse die cultuur, onderwijs en media gebruikt om
haar overtuigingen op te leggen aan anderen.
Kortom, de elite bepaalt hoe de culturele canon¹⁾
eruitziet. Wie de sociale emancipatie een goed hart
toedraagt, moet in de eerste plaats de maatschap-
65 pelijke verhoudingen die haar belemmeren aan-
pakken. Daarom zou de canon gerelativeerd en
liefst afgeschaft moeten worden.
- 6 De theorie van deze sociologen lijkt aardig,
maar klopt niet. Want dat een betrekkelijk kleine
70 elite op intellectueel en cultureel gebied de dienst
uitmaakt, is slechts één aspect van de kwestie. Zij
veronachtzamen de inhoudelijke kant: de kennis,
kunst en informatie zelf. Maatschappijkritische
wetenschappers uit de jaren zestig en zeventig
75 hebben voldoende duidelijk gemaakt hoezeer
kennis, schoonheid en informatie worden beïnvloed
door maatschappelijke, politieke en ideologische
omstandigheden. Maar 'beïnvloed worden door' is
niet hetzelfde als 'identiek zijn aan'. Er is in de
80 jaren zestig en zeventig veel geschreven over de
omstandigheden waaronder Isaac Newton de
wetten van de zwaartekracht kon opstellen, maar
aan alle sociale, politieke en psychoanalytische
theorieën die verklaren dat juist Newton op deze
85 natuurwet is gekomen, laat de zwaartekracht zelf
zich niets gelegen liggen. Zo is het ook met kunst
en literatuur: alle mogelijke maatschappelijke
invloeden ten spijt, kunnen schilderijen en
gedichten op zichzelf al dan niet mooi of
90 interessant zijn.
- 7 Natuurlijk kan een kunstwerk naar iets uit de
maatschappelijke werkelijkheid verwijzen. Maar
dat laat onverlet dat deze voorstelling van iets
maatschappelijks een *kunstwerk* is en over dat

- 95 kunstwerk valt te praten. Zodra je dat doet, merk je dat het ene kunstwerk anders en overtuigender is dan het andere: de verschillen vallen je op – en wie het over verschillen heeft, heeft het niet over gelijkheid en zeker niet over gelijkstelling.
- 8 100 Mij interesseren de verschillen en het is mij te gemakkelijk dat te bestempelen als heimwee naar hiërarchisch denken of het af te doen als symptoom van een cultuurpessimisme vol heimwee naar de tijd dat door iedereen een vanzelfsprekend verschil 105 tussen ‘hogere’ en ‘lagere’ vormen van cultuur werd ervaren. Ik verlang nergens naar terug, want zonder de bewegingen van emancipatie en individualisering van de afgelopen halve eeuw en iets ruimer bemeten, de afgelopen paar honderd 110 jaar, had ik vermoedelijk niet kunnen doen wat ik doe. Wat cultuur betreft, ik geloof niet dat het zinvol is nog langer over ‘hogere’ en ‘lagere’ cultuur te spreken – er bestaan louter nog mengvormen –, maar wel dat het belangrijk is te onderzoeken en te 115 onderwijzen waarom het ene boek beter, belangwekkender en, jawel, mooier is dan het andere.
- 9 Dat leidt tot een canon en niet tot gezever over wat een canon eigenlijk is en waarom die canon het instrument is om de onderliggende bevolkings- 120 groepen eronder te houden. Die canon en het bestaan ervan weerspreken de opvatting dat alles hetzelfde is, maar erkennen de gelijkwaardigheid vanuit het besef dat elk kunstwerk het verdient om als een uniek verschijnsel beoordeeld te worden. 125 Het bestaansrecht, ja, de noodzaak van de canon moet worden verdedigd, omdat gelijkwaardigheid pas mogelijk is als verschillen in artistieke kwaliteit worden erkend.
- 10 Ook op sociaal gebied is het streven naar 130 gelijkheid bedenkelijk. Vrijheid voor iedereen is pas in gelijke mate mogelijk als de burgers zichzelf beheersen ter wille van de vrijheid van anderen, als men zelf dus grenzen in acht neemt. Het gelijkheidsgeloof is echter geen product van nadenken 135 over de verhouding tussen vrijheid en gelijkheid, maar een uitvloeisel van de huidige neiging om alle normen en waarden te relativiseren. Alle relativisme is in wezen cynisch: het hecht nergens meer aan en het gelooft vooral ook niet in zichzelf. Als alles 140 hetzelfde is, doet niets er meer toe.
- 11 Nergens wordt het betrekkelijke van gelijkheid beter zichtbaar dan in het onderwijs: wat je ook vindt van het doel van het onderwijs en hoe je het onderwijsaanbod ook samenstelt, in laatste 145 instantie moet – met de woorden van Bint, de schooldirecteur uit de gelijknamige novelle van Bordewijk – “de leraar niet dalen, maar de leerling klimmen”. De verhoudingen zijn ongelijk. Ons onderwijs echter streeft niet naar een vooraf 150 bepaald, optimaal niveau maar richt zich op de gemiddelde leerling, met het gevolg dat de kwaliteit van ons onderwijs achteruitholt. Het egalitarisme – dat wil zeggen het streven naar maatschappelijke gelijkheid – en het cultuur- 155 relativisme, ze dragen de bibliotheek en het museum leeg, hollen het onderwijs uit, juist op het moment dat grote nieuwe groepen er toegang toe krijgen. Alle moeite voor niets.
- 12 Als het ideaal van gelijkheid zich in Nederland 160 blijft manifesteren als het streven verschillen tussen mensen te verdoezelen en het belang van maatschappelijke of culturele normen te ontkennen, zal het uiteindelijk de ongelijkheid bevorderen. Iedereen is gelijk, in het onderwijs 165 negeren we daarom de verschillen tussen leerlingen en gaan we af op de gemiddelde leerling, waardoor zowel de goede als de zwakke leerlingen tekort wordt gedaan. Het resultaat is dat op de scholen het niveau omlaag gaat. Dat geldt in versterkte mate 170 voor ‘zwarte’ scholen, waar veel leerlingen onderwijsachterstand hebben. Goed opgeleide ouders halen hun kinderen van die scholen af, de leerlingen die achterblijven, worden in een spiraal van achterstand en niveaudaling neerwaarts 175 getrokken. Het is de gruwelijke consequentie van het egalitarisme.

naar: *Michaël Zeeman*

uit: *de Groene Amsterdammer*, 31 augustus 2002

noot 1

canon: een algemeen erkende selectie van als waardevol beschouwde kunstwerken

■ Tekst 1 Als alles hetzelfde is, doet niets er meer toe

Over de begrippen vrijheid, gelijkheid en broederschap wordt in alinea 2 gezegd:
“Wie voor alle drie tekent, tekent voor een probleem.” (regels 24-25).

- 2p 1 Formuleer dit probleem in algemene bewoordingen.

Gebruik maximaal 25 woorden.

- 1p 2 ■ Wat verstaat de auteur, gelet op alinea 3 en 4, onder ‘gelijkwaardig’ (regel 38)?

- A In alle gevallen wordt rekening gehouden met individuele omstandigheden.
- B In alle gevallen wordt rekening gehouden met individuele verschillen.
- C In geen geval wordt rekening gehouden met individuele omstandigheden.
- D In geen geval wordt rekening gehouden met individuele verschillen.

Zowel in alinea 3 als in alinea 9 wordt het begrip ‘gelijkwaardigheid’ als uitgangspunt gehanteerd.

- 2p 3 Welke consequentie heeft dit uitgangspunt? Formuleer het antwoord in algemene bewoordingen, zodanig dat het op beide alinea’s tezamen betrekking heeft.

Gebruik maximaal 15 woorden.

Volgens De Swaan zou de culturele canon moeten worden afgeschaft (zie regels 66-67).
In alinea 5 wordt uitgelegd welke argumentatie aan deze opvatting ten grondslag ligt.

- 1p 4 ■ Welk type argumentatie gebruiken De Swaan en medestanders blijkens alinea 5?

- A oorzaak – gevolg
- B overeenkomst – vergelijking
- C voor- en nadelen
- D voorbeelden

In de regels 63-66 wordt op krachtige wijze een opvatting geformuleerd: “Wie de sociale emancipatie een goed hart toedraagt, moet in de eerste plaats de maatschappelijke verhoudingen die haar belemmeren aanpakken.”

- 1p 5 ■ Wie huldigt/huldigen deze opvatting?

- A alleen Abram de Swaan
- B alleen Michaël Zeeman
- C alleen Pierre Bourdieu
- D alleen Pierre Bourdieu en Abram de Swaan
- E sociologen van het type Bourdieu en De Swaan

- 3p 6 Formuleer de hoofdgedachte van alinea 6.

Gebruik maximaal 20 woorden.

In de regels 97-98 is tweemaal sprake van ‘verschillen’.

- 1p 7 ■ Op wat voor soort verschillen doelt de auteur hier?

- A verschillen in kwaliteit
- B verschillen in maatschappelijk invloed
- C verschillen in overtuigingskracht
- D verschillen in weergave werkelijkheid

“Mij interesseren de verschillen” (regel 100)

- 1p 8 ■ Waarom vooral is het belangrijk oog te hebben voor verschillen?

Het erkennen van verschillen is belangrijk,

- A omdat anders de culturele canon overbodig wordt.
- B omdat de kunstopvattingen van de elite anders niet tot hun recht komen.
- C omdat de massacultuur anders te weinig aandacht krijgt.
- D omdat hoogstaande kunstwerken anders niet tot hun recht komen.

Eindexamen Nederlands vwo 2004-II

havovwo.nl

In het artikel *Als alles hetzelfde is, doet niets er meer toe* komt de emancipatie in Nederland aan de orde.

- 2p 9 In welk opzicht heeft de emancipatie zich in Nederland volgens de tekst op een *verkeerde* manier ontwikkeld?

Gebruik maximaal 20 woorden.

- 2p 10 In hoeverre wordt de emancipatie in Nederland als een *positieve* ontwikkeling beschouwd?
Gebruik maximaal 15 woorden.

Tekst 1 maakt deel uit van een discussie.

- 2p 11 In welk opzicht komt dat in alinea 8 duidelijk tot uiting?

Gebruik maximaal 20 woorden.

De zin “Als alles hetzelfde is, doet niets er meer toe” uit alinea 10 vormt tevens de titel van de tekst.

- 1p 12 Waarom zou juist deze zin als titel gebruikt zijn?

Juist deze zin is gekozen als titel omdat daarmee de aandacht gevestigd wordt op

- A een mogelijke consequentie van de door de tekst afgewezen opvatting.
- B een zeer belangrijk argument voor de door de tekst afgewezen opvatting.
- C een zeer belangrijk bezwaar tegen de door de tekst afgewezen opvatting.
- D het subjectieve karakter van de door de tekst afgewezen opvatting.

- 1p 13 Welke functie heeft alinea 11 ten opzichte van alinea 10?

- A conclusie
- B opsomming
- C voorbeeld
- D weerlegging

- 1p 14 Welke van onderstaande uitspraken past het meest bij de gedachtegang uit het tekstgedeelte van alinea 10 tot en met 12?

- A Relativisme leidt uiteindelijk tot het verdwijnen van hoogstaande cultuur en wetenschappelijke kennis.
- B Relativisme leidt uiteindelijk tot het verdwijnen van verschillen in de maatschappij.
- C Relativisme leidt uiteindelijk tot onverschilligheid voor alle vormen van cultuur.
- D Relativisme leidt uiteindelijk tot vergroting van verschillen in de maatschappij.

“(…) in laatste instantie moet – met de woorden van Bint, de schooldirecteur uit de gelijknamige novelle van Bordewijk – ‘de leraar niet dalen, maar de leerling klimmen’.” (regels 144-148).

Aan deze eis kan echter niet worden voldaan, omdat in het huidige onderwijs van een bepaald criterium wordt uitgegaan.

- 1p 15 Citeer uit alinea 11 een woordgroep waarmee dit criterium kan worden aangeduid.

De tekst *Als alles hetzelfde is, doet niets er meer toe* toont een duidelijke betrokkenheid bij de discussie over cultuur en educatie. Lees onderstaande uitspraken:

1 Uit de woordkeus blijkt herhaaldelijk een zekere emotionele betrokkenheid bij het onderwerp.

2 Uit met name het slot van de tekst blijkt een grote bezorgdheid over het niveau van het onderwijs in Nederland.

3 Uit met name alinea 5 en 8 blijkt bezorgdheid over de te grote macht van de culturele elite.

- 1p 16 Welke uitspraak is of welke uitspraken zijn juist?

- A Uitspraak 1, 2 en 3 zijn alle juist.
- B Uitspraak 1, 2 en 3 zijn alle onjuist.
- C Uitspraak 1 en 2 zijn juist, uitspraak 3 is onjuist.
- D Uitspraak 2 en 3 zijn juist, uitspraak 1 is onjuist.

Eindexamen Nederlands vwo 2004-II

havovwo.nl

De tekst *Als alles hetzelfde is, doet niets er meer toe* kan door middel van onderstaande kopjes in vier delen worden onderverdeeld:

deel 1: Beginselen in theorie en praktijk

deel 2: Verwording culturele beginselen

deel 3: Kanttekeningen bij het gelijkheidsideaal

deel 4: Verwording maatschappelijke beginselen

1p **17** ■ Bij welke alinea begint deel 2?

- A alinea 1
- B alinea 2
- C alinea 3
- D alinea 4

1p **18** ■ Bij welke alinea begint deel 3?

- A alinea 5
- B alinea 6
- C alinea 7
- D alinea 8

1p **19** ■ Bij welke alinea begint deel 4?

- A alinea 9
- B alinea 10
- C alinea 11
- D alinea 12

1p **20** ■ Welke van onderstaande zinnen geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst weer?

- A Emancipatie en individualisering zijn bedenkelijke verschijnselen die in het belang van de samenleving moeten worden tegengegaan.
- B Het egalitarisme gaat uit van een verwrongen mensbeeld en hecht te veel waarde aan de smaak van het grote publiek.
- C Het in Nederland heersende gelijkheidsstreven zou in het belang van cultuur en onderwijs een halt moeten worden toegeroepen.
- D Vanwege het gelijkheidsstreven worden in Nederland op maatschappelijk, cultureel en educatief gebied geen duidelijke normen meer gehanteerd.